

BARO BOŠKOVIĆ (Dubrovnik, 27. travnja 1699. - Recanati, 5. svibnja 1770.)

U hrvatskoj kulturnoj prošlosti jedinstvena je obitelj Pavle (rodene Bettera) i Nikole Boškovića,¹ ne zato što je imala devetero djece, nego stoga što je šestero od njih (Božo, Baro, Ignacije, Pero, Ruder i Anica) ostavilo važan trag u našoj književnosti i znanosti, a neki i u svjetskoj. Budući da je Baro bio drugo muško, a inače četvrto dijete, ime je dobio po majčinu ocu.² Nakon što je završio osnovno školovanje u rodnom gradu, stupio je 1714. u isusovački red te otišao u Rim, gdje je nastavio školovanje u novicijatskoj kući *S. Andrea al Quirinale* i potom u Rimskom kolegiju. Tu se uključio u rad male jezične akademije (*Accademia della lingua Slava*).³ Nakon završenih studija filozofije i teologije u Rimskom kolegiju, život je proveo radeći kao profesor u isusovačkim kolegijima.⁴ U Perugi je predavao filozofiju (1733.-1738.), zatim teologiju u Ascoliju, a najviše ga je privlačio mirni priobalni gradić Recanati, u kojem je najdulje boravio (od 1751. do 1770.) i kamo se najradije vraćao.⁵ Recanati je napuštao samo kad je morao. Tako je školske godine 1759./1760. predavao matematiku u Rimskom kolegiju, jer je morao zamjenjivati brata Rudera, koji je putovao u Francusku i Englesku. I nakon toga neko je vrijeme ostao u Rimu kao ispovjednik u Bazilici Sv. Petra.⁶ Baro je bio poznat kao propovjednik misija dobre smrti (*bona morte*) u Città di Castello, Viterbu, Fermu, Pratu i Recanatiju. U rodnom je gradu u tom razdoblju boravio tri puta: 1725., kad je na povratku poveo u Rim mladeg brata Rudera, zatim 1730.-1731., kad je podučavao sugrađane u katekizmu, i 1734.-1735., kad je držao propovijedi

¹ Govoreći o Petru, Ignaciju i Anici iz obitelji Bošković Appendini piše: "La famiglia Boscovich era una famiglia di letterati." Usp. Francesco Maria APPENDINI, *Notizie storico-critiche sulla antichità storia e letteratura de' Ragusei*, 2., Ragusa, Delle stampe di Antonio Martecchini, 1803., 245.

² To je pjesnik i prevoditelj Baro Bettera (oko 1637.-1712.), koji je upravo te godine, kad mu je kći Pavla rodila drugog unuka, tiskao u Veneciji svoj prepjev spjeva G. Pretija *Oronto iz Cipra*.

³ "Tu se našao u krugu Dubrovčana koji su gajili ljubav prema materinskom jeziku pa je (uz D. Matjaševića, S. Džamanjica, Đ. Bašića, B. Zuzorića i dr.) postao članom male akademije (*Accademia della lingua Slava*, djelovala 1718.-1725. u *Collegium Romanum*)." Usp. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2., s. v. Bošković, Baro (Bartol, Bartolomej) (bilj. M. FORETIĆ), Zagreb, 1989., 189.

⁴ "Destinato per qualche anno maestro di umanità in varij luoghi e quindi di retorica a Perugia diede prove segnalate del suo buon gusto nella poesia latina." Usp. F. M. APPENDINI, *n. dj.*, 157.-158.

⁵ Njegova ljubav prema Recanatiju osobito se dobro vidi iz njegovih pisama. Usp. Vladimir VARIČAK, "Ulomak Boškovićeve korespondencije", *Rad JAZU*, knj.185., Zagreb, 1911.; ISTI, "Drugi ulomak Boškovićeve korespondencije", *Rad JAZU*, knj.193., Zagreb, 1912.

⁶ "Allorchè il suo fratello Ruggiero parti per Parigi e per Londra, egli fu a lui sostituito nella cattedra delle matematiche al Collegio Romano; ma dopo un anno cercò di farsi esentare da una scuola per lui pesante, perchè l' obbligava a risiedere in un numeroso Collegio e a trattare con troppa gente senza poter godere di quella religiosa libertà, che si ha nelle piccole comunità e nella città di provincia. Dopo questo fu per qualche tempo penitenziere in S. Pietro." Usp. F. M. APPENDINI, *n. dj.*, 158.

misija dobre smrti na hrvatskom. Appendini piše da je imao poteškoća s hrvatskim, jer ga je, zbog dugog boravka u Italiji, gotovo zaboravio.⁷ Između 1751. i 1770. iz Recanatija je izbio samo 1755., kad je bio upravitelj Kongregacije obrtnika u Tivoliju, i 1759., kad je bio njezin prefekt. Pored profesorskog rada zadnjih je godina života u Recanatiju vodio i Kongregaciju obrtnika i seljaka.⁸ Grob Bara Boškovića nalazi se u Recanatiju, gdje je preminuo 5. svibnja 1770.

Svi biografi ističu da je Baro posjedovao "*buon gusto nella poesia latina*", erudicijsko znanje o svekolikoj antici te da je bio vrstan znalac suvremene povijesti svih naroda ("*e moderna istoria di tutte le nazioni*").⁹ Budući da je bio izvrsno verziran u pjesničkom umijeću, što je bilo opće poznato, svi su tadašnji pjesnici strepili pred njegovim prosudbama. Njegov vršnjak i sugrađanin fra Sebastijan Slade (1699.-1777.) piše da od Bara nitko nije bio veći preziratelj vlastitih radova i da je sam spalio svoje *ribarske ekloge*, koje su bile pune dražesti ("*venustissimas suas Eclogas Piscatorias igni iam tradidit*"), bojeći se da ih ne bi tko nekada objavio.¹⁰ Slade je već u prvoj polovici 1767. znao da je Baro spalio svoje ribarske ekloge, ali držao je da su ostale samo dvije elegije, koje su tiskane 1741. s pjesmama Carla Rotija.¹¹ Ta se Sladina tvrdnja kasnije prenosila.¹² Međutim, već Appendini navodi da su osim tih elegija sačuvane i dvije ekloge, koje su tiskane u zbirci latinske poezije "rimskih Arkadana."¹³ Appendini tu griješi, jer su 1772. osim elegija *Ad amicum in patriam commorantem i Patriae desiderium* u kremonskoj zbirci sedmorice isusovaca - pjesnika tiskane tri Barove ekloge.¹⁴ U međuvremenu je Appendini doznao da je kod Marottija sačuvano još nešto od Barove poezije.¹⁵ Do novih znanja o Barovoj pjesničkoj ostavštini došao je 1963. Ivan Bošković te je objavio rad: *Dvije rukopisne zbirke latinskih i talijanskih pjesama Bara Boškovića*.¹⁶

Danas su poznate tri, gotovo identične, rukopisne zbirke njegovih pjesama. Jedna se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku (Memorie 21 b-33),¹⁷ druga u Nacionalnoj i sveučilišnoj

⁷ "E in seguito si portò due volte in patria dove fu incaricato di fare il catechismo e le buone morti in illirico non senza grave pena e difficoltà, giacchè pel lungo soggiorno in Italia si era quasi dimenticato della lingua nativa." *Usp.* F. M. APPENDINI, *n. dj.*, 158. Također i E. Di Carlo piše da je Baro nakon penitencijarstva u Bazilici sv. Petra: "si recò due volte in Dalmazia, dove ebbe l'incarico di fare il catechismo e le buone morti in lingua illirica, non senza pena e difficoltà, per il lungo soggiorno in Italia avendo quasi dimenticato quella lingua." *Usp.* Eugenio DI CARLO, Bartolomeo Boscovich, *Archivio storico per la Dalmazia*, XIII, Roma, 1932., 219.

⁸ *Usp.* Hrvatski biografski leksikon, *n. dj.*, 189.

⁹ *Usp.* F. M. APPENDINI, *n. dj.*, 158.

¹⁰ *Usp.* Sebastijan SLADE, *Fasti litterario-Ragusini / Dubrovačka književna kronika*, Zagreb, 2001., 7 i 92.

¹¹ Slade je 22. srpnja 1767. dobio konačnu dozvolu Reda za tiskanje: *Fasti litterario-Ragusini sive virorum litterarum qui usque ad annum MDCCLXVI. In Ragusina claruerunt ditone prospectu*, Venetiis, Excudebat Gaspar Storti, 1767. "Duae tantum eius elegiae typis commissae sunt, quae inter carmina p. Rotii reperiuntur. - Samo su dvije elegije tiskane, a nalaze se među pjesmama oca Rotija." *Usp.* Sebastijan SLADE, *Fasti litterario-Ragusini / Dubrovačka književna kronika ...*, *n. dj.*, 9., 92., i bilješka 170., str. 165.

¹² "U prevelikoj čednosti spalio je skoro sve pjesme (ekloge i elegije)." *Usp.* Hrvatska enciklopedija, 3., Zagreb, 1942., 171.

¹³ "Egli fu così umile ed apprezzò così poco le proprie produzioni, che consegnò alle fiamme diverse elegantissime egloghe pescatorie ed altri componimenti per tema che non fossero un giorno stampati. ... Di stampato non abbiamo altro di Bartolommeo, che due *egloghe pastorali* inserite nella raccolta delle poesie Latine degli Arcadi Romani e due *elegie*, che leggonsi con quelle del Roti impresse in Padova presso il Comino." *Usp.* F. M. APPENDINI, *n. dj.*, 158.

¹⁴ Tu je Appendini pogriješio (vidi prethodnu bilješku). U zbirci *Carmina recentiorum poetarum septem e Societate Iesu*, Cremonae, Ex typographia Ricchiniana, 1772. objavljene su ekloge; *Reges, Xaverius i Parthenis*. Sve podatke o tiskanim elegijama i eklogama donio je M. Foretić (v. *HBL*, *n. mj.*, 189.-190.).

¹⁵ "Sentiamo von piacere, che delle poesie di Bartolommeo Boscovich, le quali ci si faceva credere esser tutte perite, alcune siansi ritrovate presso il Ch. Monsignor Marotti e che presto possano esser prodotte alla pubblica luce." *Usp.* F. M. APPENDINI, *n. dj.*, 245.

¹⁶ *Usp.* Ivan BOŠKOVIĆ, "Dvije rukopisne zbirke latinskih i talijanskih pjesama Bara Boškovića", *Almanah Bošković*, Zagreb, 1963., 177.-190. Autor je tu objavio čitavu Barovu poeziju na talijanskom.

knjižnici u Zagrebu (R 3233)¹⁸ i treća u Arhivu Male braće u Dubrovniku (Rkp. Br. 1351).¹⁹ Zbirka što se čuva u Arhivu Male braće u Dubrovniku najmlađa je, jer je nastala 1840., kako piše na naslovnici (*Carmina Bartholomaei Boscovich Ragusini MDCCCXL*), a pisana je prema rukopisu iz NSK. Rukopis u NSK ispisan je rukom Rafe Radelje (preminuo 1831.).²⁰ Raspored i sadržaj tih dvaju rukopisa potpuno je identičan. Najstarija rukopisna zbirka čuva se u DAD-u, ali Radelja gotovo sigurno nije iz nje prepisivao. Vjerojatno je postojala i četvrta zbirka, koja je sadržavala i one elegije kojih nema rukopis DAD, a koje se nalaze u Radeljinu prijepisu i rukopisu AMB. Rukopisna zbirka DAD dio je starog fonda (Uspomene, Zbirke, Dnevnici, Razni spisi Dubrovačke Republike), a ima osobit raspored pjesama i pisana je različitim crnilima i najmanje dvjema rukama. Papir na kojem su ispisani Barovi talijanski stihovi razlikuje se od papira na kojem su pisani stihovi na latinskom. Čini se da je sadašnja rukopisna zbirka u DAD-u nastala od negdašnja dva ili vjerojatnije tri odvojena rukopisa. Postojeći rukopis ima tri dijela. Prvi dio ne počinje naslovom, nego prvim stihom elegije *Ad Carolum N. venatorem* (f. 1r), ispred kojeg je upisano F. 1° (vjerojatno: *Fascicolo primo*), a na poledini tog svežnjica, koji je nekoć bio uzduž savijen, piše u tri retka: "P. Bartholomaei / Boscovich / Carmina". Sada je to f. 20v., a kad je svežnjic bio uzduž prema unutra savijen taj je dio stranice bila svojevrsna naslovnica rukopisa. Treći dio sadašnjeg rukopisa DAD zaprema listove 31r-64v. Barove pjesme na latinskom nisu poredane po vrstama, kao u rukopisima NSK i AMB, nego su izmiješane elegije, ekloge, ode, epigrami i druge pjesme bez ikakve naznake koje su od njih tiskane, a koje pak nisu. Poredak je elegija: *Ad Carolum N. venatorem* (f. 1r-2r), *Eufemiani patris ad Alexii corpus querela* (f. 3r-4v), *Rusticatio* (f. 11r-12r), *Metamorphosis poetae in cupressum* (f. 15r-16v), *Genitrix Alexio epistola* (f. 17r-19v), *D. Alexius Genitrici epistola* (f. 45r-46r), *D. Franciscus Xaverius in mare demersam Christi Domini effigiem deflet* (f. 51r-52v), *Virgo parens puerum Iesum futuris offert cruciatibus - canina littera in hac elegia obstinuimus nobili adolescenti leviter blaeso more gesturi* (f. 53r-54r), *Tuam ipsius animam doloris gladius pertransibit* (f. 55r-55v) i *Ad puerum Iesum a regibus adoratum cum rursus Turcarum exercitus impressionem in Hungariam minaretur* (f. 56r-57v). Sve četiri ekloge nalaze se na početku trećeg dijela rukopisa jedna iza druge: *Reges* (f. 31r-32v), *Xaverius* (f. 35-37v), *Parthenis* (f. 39r-41r) i *Alexis* (f. 43r-44v), a između njih su prazne stranice.²¹ U rukopisima NSK i AMB elegije se nalaze jedna iza druge, a razdijeljene su na tiskane i netiskane, a jednako su svrstane i ekloge. Elegije i ekloga *Alexis*, koje se još uvijek nalaze u rukopisu, vjerojatno će uskoro ugledati svjetlo dana i biti znanstveno obrađene.

Pavao Knezović
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

¹⁷ U daljnjem tekstu DAD.

¹⁸ U daljnjem tekstu NSK.

¹⁹ U daljnjem tekstu AMB.

²⁰ *Usp. Leksikon hrvatskih pisaca*, s. v. Radelja, Rafo (bilj. G. STEPANIĆ), Zagreb, 2000., 605-606.

²¹ Budući da su Barovi epigrami i ostali stihovi na latinskom obrađeni u daljnjim prilogima, suvišno je ovdje zadržavati se na njihovu rasporedu u rukopisu DAD.